

Ольга Добринчук
(Кам'янець-Подільський)

УДК 811.112.2'42:821.112.2

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТИЗАЦІЇ БОГІНІ АФІНИ У РОМАНІ Р. ХАГЕЛЬШТАНГЕ «ІГРАШКА БОГІВ»

Проаналізовано авторський стиль німецького письменника ХХ століття Рудольфа Хагельштанге у романі «Іграшка богів» при створенні художнього образу Афін Паллади. Ідіостиль письменника розглядається у більш вузькому його значенні, як такий, що пов'язаний з системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора. Досліджено основні лінгвостилістичні засоби, які характеризують манеру створення словесного портрету персонажа у романі «Іграшка богів». Охарактеризовано особливості використання письменником різноманітних лінгвостилістичних засобів та окреслено специфіку трансформації традиційного образу Олімпійської богині. Увага зосереджена на особливостях використання Рудольфом Хагельштанге мовностилістичних засобів з метою розкриття внутрішнього світу персонажа, а не лише як засобу створення його зовнішнього портрету. У статті розглядаються також індивідуально-авторські неологізми, труднощі їх перекладу та семантичне значення.

Ключові слова: міф, богиня, традиційний образ, художній образ, портрет, ідіостиль, метафора, епітет.

Постановка проблеми. Кожний художній текст несе відбиток особистості автора, що сприймається читачем через систему створених письменником художніх образів. На думку М. Б. Храпченка, кожен письменник створює свій стиль, шукає «оригінальних шляхів і засобів втілення своїх ідей та образів» [4, с. 239]. Стиль письменника – це індивідуальна система побудови засобів мовлення, яка виробляється і застосовується автором під час створення художніх творів. Під стилем слід розуміти характерну для письменника манеру вибору і вживання слів. Стиль органічно пов'язаний зі змістом твору і, відповідно, зумовлений світосприйняттям автора [2 – 3]. Питання дослідження та аналізу лінгвостилістичних засобів, які використовує письменник для створення певних художніх образів; як саме за допомогою засобів мовлення розкривається характер персонажа та чи впливають вони на аксіологічну трансформацію традиційних образів є актуальними та цікавими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавлення портретом як жанром художнього дискурсу, дослідження особливостей лінгвостилістичних засобів портретизації персонажа стали предметом наукових праць багатьох лінгвістів та літературознавців (Є. Гончарова, А. Левідов, П. Пустовойт, Н. Мостова, О. Дудар, Н. Купіна, В. Вовк, Л. Єфімова, О. Потапова). Оскільки роман Р. Хагельштанге не перекладений українською мовою, то у сучасному літературознавстві є невелика кількість літературно-критичної рецепції творчості письменника.

Метою статті є дослідження ідіостилу німецького письменника Р. Хагельштанге у створенні словесно-художнього портрету богині Афін Паллади у романі «Іграшка богів». Задекларована мета передбачає виконання наступних **завдань**:

- проаналізувати основні лінгвостилістичні засоби при створенні образу Олімпійської богині;
- визначити ідіостиль письменника у портретуванні персонажа;
- з'ясувати, як автор змінює чи зберігає первісну семантику характеристики античної богині у своєму романі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Портретні особливості у художньому творі, на думку Є. Гончарової, «є зображенням зовнішнього у людині та того внутрішнього, що проявляється зовні, стаючи видимим. Портрет надає персонажеві конкретність, видиме відчуття, навіть візійність, дає змогу читачеві «уявити» героя, сприймати його як живу, реальну особу. Для цього у портреті доволі яскраво змальовуються типові та індивідуальні риси персонажа. Останні – дають змогу читачеві сприймати образ як реальну особу зі всіма індивідуальними відмінностями, ознаками, прикметами (аж до інтонацій голосу, своєрідності рис обличчя, деталей одягу тощо)» [1, с. 15].

У лінгвістичній літературі поняття «портрет персонажа» розглядається у таких основних аспектах: опис зовнішності (обличчя, фігури, одягу); опис кінетичних характеристик (жестів, міміки, постав); опис мовлення (тембру голосу, манери говоріння); опис рис характеру, інтелекту, динаміки думок, почуттів, вчинків та переживань; опис предметів, що оточують персонажа, а також опис його соціального стану.

На нашу думку, при створенні портрету персонажа важливим також є той аспект, – яке саме враження він справляє на інших дійових осіб, як сприймають та ставляться до нього інші герої, тобто через призму сприйняття іншим персонажем. У романі «Іграшка богів» таким персонажем виступає Паріс.

У даній статті ми виокремили міф про «яблуко розбрату» з роману «Іграшка богів», який був переосмислений німецьким письменником ХХ ст., щоб дослідити ідіостиль автора при створенні словесно-художнього портрету богині Афіні в момент зустрічі з Парісом-пастухом та його «виroku». Епізод займає лише шість сторінок роману, опис богині мудрості – лише дві сторінки, проте дає змогу простежити за формуванням індивідуального стилю письменника при портретизації художнього образу Афіні Паллади.

У давньогрецькій міфології Афіна – це богиня мудрості, справедливої війни та ремесел. Ідейне навантаження, яке несе цей образ в античній міфології – це знання, мудрість, мислення, війна, справедливість та цнотливість.

У художньому мистецтві зазвичай Афіну зображають в обладунках, шоломі із піднятим забралом та з егідою у руці. Проте Р. Хагельштанге вирішив прибрати зайві предмети та зобразити «оголену» красу богині. Автор говорить, що усі три богині були одягнені «у найкрасивіше, найтонше вбрання» – «*feinste, hauchzarte Gewänder*» [5, S. 35] (тут і надалі переклад О. Добринчук). Письменник не обтяжує богинь зайвими предметами навмисно, щоб зосередити увагу Паріса, а отже і читача, на зовнішності богинь та на його враженнях, що справили на нього Олімпійські богині.

Проте, щоб створити портрет богині, потрібна неабияка майстерність автора у використанні різноманітних зображальних засобів літературної мови. Важливо так описати це неземне створіння, щоб вразити кожного читача, щоб стало зрозумілим, що це не людина, а Богиня! Вибір стилістичних прийомів, які застосовує Р. Хагельштанге у ромні є особливим. Улюбленим авторським засобом портретування є використання поширених метафор, проте мова не заплутана чи незрозуміла, навпаки вона насичена та яскрава. Наратором у романі виступає головний персонаж – Паріс. Він освічений, поміркований, дотепний, різнобічний, саме тому його мова різнобарвна та багата, як і його внутрішній світ. Саме через призму сприйняття Паріса читач дізнається про інших персонажів твору, про їх зовнішній вигляд, поведінку, вчинки, тощо (непряма характеристика). Тому, щоб проаналізувати повний словесно-художній портрет Олімпійської богині, важливо також розглянути те, яке враження вона справила на свого безпосереднього «поціновувача» її краси.

За міфом та первісною семантикою очі Афіні світилися мудрістю, проте німецький письменник очам богині приділяє мало уваги, лише використовує два епітета: «ясні, голубі очі» – «*klare, blaue Augen*» [5, S. 37], які не несуть ніякого особливо важливого змістового навантаження.

Голос – не менш важливий компонент при створенні художнього образу. Щоб описати голос богині, автор використовує антитези, щоб підкреслити двоякість образу: з одного боку, – це ніжна, прекрасна дівчина, з іншого – це мудра, справедлива жінка. Афіна говорить «спокійно, проте вимогливо, що вже саме по собі означає «богиня Мудрості» – «*ruhig und mit einem Anspruch, der nur sich selbst meinte, «die Göttin der Weisheit*» [5, S. 37]. Інше метафоричне порівняння «її голос звучить мелодійно, але водночас як кований метал» – «*ihre Stimme klingt melodisch und zugleich wie geschmiedetes Metall*» [5, S. 37] говорить про таку якість богині як наполегливість та впевненість у собі. Афіна Хагельштанге також сором'язлива, про що знову ж говорить її голос. Коли вона ніяковіє, то голос звучить «тихо, майже беззвучно» – «*leise, beinahe tonlos*» [5, S. 37]. Проте, коли знову опановує себе і «згадує про свою божественну сутність, її голос знову звучить впевнено та рішуче» – «*dann entsann sie sich wohl ihrer göttlichen Natur, und ihre Stimme klang wieder fest und bestimmt*» [5, S. 38].

Афіна небагатослівна, вона говорить лаконічно, що, в принципі, є зрозумілим та виправданим прийомом автора стосовно богині Мудрості. Свою пропозицію вона висловлює лише одним реченням, називаючи «мудрість найвищою чоловічою доброчесністю» – «Weisheit, die höchste der Männertugenden» [5, S. 38]. Цікавим є складний іменник «Männertugend» («чоловіча доброчесність»), який водночас є авторським неологізмом. Хагельшанге утворює його, натякаючи на те, що у Давній Греції мудрість – це привілей лише чоловіків. Проте, не зважаючи на небагатослівність богині, Афіна у німецького письменника привітно посміхається. Її посмішка спокійна, навіть «хлоп'яча» «ein knabenhaftes Lächeln» [5, S. 38]. Автор навмисно використовує такий епітет з метою підкреслити, що Афіна не вміє загравати до чоловіків, на відміну від Афродіти. Погляд богині «вільний та лагідний» – «frei, liebevoll» [5, S. 38]. Прості епітети несуть глибокий контекст. «Вільний» погляд говорить про свободу думки, про здатність чітко та розсудливо мислити, а «лагідний» – про доброзичливе ставлення до співрозмовника, не зважаючи на його походження.

Саме чоло Афіни найбільше вражає Паріса. Якщо Афродіта вразила Паріса своїми очима, то Афіна своїм чолом. Для автора важливим було показати основне ідейне навантаження богині Афіни Паллади, а саме її мудрість. Для цього він обирає чоло. Хагельштанге підбирає наступні епітети та метафори: «благородне, опукле чоло, майже чоловіче, якому мислення в радість, з чіткими лініями, як горизонт дня, який має настати» – «Eine edle, gewölbte Stirn, fast eines Mannes Stirn, dem das Denken eine Lust ist, rein in den Linien wie die Horizonte des anbrechenden Tages» [5, S. 37]. Порівняння чола богині із чоловічим чолом не несе негативного забарвлення та не применшує її вроду. Адже відомо, що відомими мислителями Греції були саме чоловіки, тому це порівняння доречне саме при портретизації образу Афіни Паллади.

Одну з найвродливіших богинь Олімпу письменник називає «Stirnkind ihres Vaters Zeus» – «дитина свого батька Зевса» [5, S. 37]. Авторський неологізм Stirnkind важко перекласти, це складний іменник, який дослівно означає «дитина чола». Семантичне значення цього іменника, з одного боку, може означати «розумна дитина», з іншого боку, описовим методом його теж недоречно перекладати, адже в цьому слові закладено цілий міф про народження Афіни. У грецькій міфології говориться, що вийшла на світ з голови громовержця могутня войовнича, богиня Афіна Паллада. Вона була як би частиною Зевса, виконавцем його задумів і волі. Вона – думка Зевса, здійснена у дії.

Розглядаючи чоло Афіни, Паріс помічає пару зморщок, проте автор не насмілюється їх так назвати, а говорить поширеним метафоричним епітетом, лагідно називаючи їх «рунами»: «пара тоненьких світлих рунів задумливості» – «ein paar feine, hellere Runen der Nachdenklichkeit» [5, S. 37].

Серед усіх трьох богинь, які предстали перед Парісом, саме у зображенні Афіни, автор найчастіше вживає окличні речення-захоплення: «Який голос!», «Яке чоло!», «Яка мудрість!», «Яка горда скромність!» – «Welche Stimme!», «Welche Stirn!», «Welche Klugheit!», «Welche stolze Bescheidenheit!» [5, S. 37].

Наратором у романі виступає головний герой Паріс, а отже його думка, його почуття та сприйняття навколишнього є центральними у творі, тими, які формують і погляди самого читача. Афіну Паріс називає «сестрою» «Schwester!» [5, S. 38]. Лише одне слово автора у визначенні ролі богині для головного героя дає зрозуміти, що як би не захоплювався Паріс Афіною, як чоловіка вона його не вразила, тому яблуко – головну винагороду для найвродливішою – «сестра» отримати не може.

За міфом Афіна була незайманою. Вона дала обітницю цнотливості та безшлюбності. У цьому аспекті Хагельштанге не порушую семантики міфу, проте прямо про це не говорить. На невинність, цнотливість та сором'язливість богині розуму вказує її людська здатність червоніти. Афіна червоніє декілька разів та з різних причин, що вражає Паріса і він говорить про «особливе почервоніння» – «ein Erröten besonderer Art» [5, S. 37]. Спершу вона червоніє «як дівчинка» – «fast mädchenhafte Erröten» [5, S. 37], тому що відчуває захоплення Паріса. Потім Афіна знову червоніє, але, на думку пастуха, це «рум'янець незадоволення та розгніваної сором'язливості» – «die Röte des Unmutes, die Röte einer zornigen Scham» [5, S. 37]. Автор не дарма описує цей процес як «подвійна її (Афіни) гра крові, яка була приємним серцю та п'янким видовищем» для Паріса („dieses Wider- und Ineinanderspiel ihres Blutes war ein herzerwärmendes, beseligendes Schauspiel») [5, S. 37], при цьому знову використовуючи власний неологізм «Wider- und Ineinanderspiel», який

дослівно перекласти важко. Така поширена метафора лише підтверджує первісне аксіологічне навантаження образу Афіни як цнотливої та сором'язливої богині. Саме ця метафора стає визначальною у сприйнятті Парісом богині розуму саме як сестри.

При створенні образу Афіни, основна увага автора зосереджена на зображенні чола, погляду та виразу обличчя богині. Здавалося б, при зображенні однієї з найкрасивіших богинь Олімпу, німецькому письменнику варто було б більше уваги приділити опису інших частин тіла, адже чоло не є найпривабливішою частиною жіночого тіла. Проте, описуючи інші частини тіла богині, автор використовує прості епітети, які самі по собі не дають нам повної картини образу, його внутрішнього світу, а лише доповнюють його, наприклад: «гарна голова», «світле волосся», «впевнені кроки», «вузькі стегна» – «schöner Kopf», «das blonde Haar», «sichere Schritten», «schmale Hüfte» [5, S. 38]. Саме тому вважаємо, що метою Хагельштанге було не ідеалізувати зовнішність богині, а зазирнути у її багатий внутрішній світ.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Проаналізувавши індивідуальний авторський стиль Р. Хагельштанге при створенні художнього образу богині Афіни, стає зрозумілим, що він є своєрідним і неповторним. Створюючи міфологічний образ, автор намагається за допомогою індивідуальної експресивності добору слів, метафор, порівнянь, епітетів та синтаксичних конструкцій, розкрити внутрішній світ своєї героїні, створити її неповторний образ. Письменник не порушує первісної семантики традиційного образу. Через призму сприйняття Парісом богині мудрості, Хагельштанге доносить до читача основну думку про те, що Афіна – це втілення розуму, мудрості та сором'язливості. Особливістю стилю автора є те, що він напряду не говорить про ці якості своєї богині, а використовує лінгвостилистичні засоби, щоб у завуальованій формі розкрити образ. **У подальшому**, на нашу думку, перспективним є дослідження метафор твору, які є особливими та унікальними, які характеризують неповторний ідіостиль Р. Хагельштанге.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Е. А. Пути лингвистического выражения категорий автор – персонаж / Е. А. Гончарова. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1984. – 150 с.
2. Левидов А. М. Автор – образ – читатель / Александр Михайлович Левидов / пред. В. Н. Мясничева, В. Г. Иванова, И. И. Тихомирова. – 2-е изд., доп. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1983. – 350 с.
3. Пустовойт П. Г. Слово – стиль – образ / П. Г. Пустовойт // Серия “Литература”. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
4. Храпченко М. Б. Язык художественной литературы // Новый мир. – 1983. – № 9-10. – С.235-249, С.235-250.
5. Hagelstange R. Spielball der Götter / Rudolf Hagelstange. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1967. – 275 S.

Добрыничук О. Лингвостилистические особенности портретизации богини Афины в романе Р. Хагельштанге «Игрушка богов». В статье анализируется авторский стиль немецкого писателя XX века Рудольфа Хагельштанге в романе «Игрушка богов» при создании художественного образа Афины Паллады. Идиостиль писателя рассматривается в более узком его значении, а именно, как таковой, что связан с системой лингвостилистических способов, характерных для творческой манеры определенной языковой личности автора. Рассмотрена проблема портретизации персонажа в контексте формирования художественного образа. Исследованы основные лингвостилистические способы, которые характеризуют манеру создания словесного портрета персонажа в романе «Игрушка богов», а также очерчена специфика трансформации традиционного образа Олимпийской богини. Основное внимание сосредоточено на особенностях использования Рудольфом Хагельштанге лингвостилистических способов с целью раскрыть внутренний мир персонажа. В статье рассматриваются также индивидуально-авторские неологизмы, трудности их перевода, а также семантическое значение.

Ключевые слова: миф, богиня, традиционный образ, художественный образ, портрет, идиостиль, метафора, епитет.

Dobrynychuk O. Lingua-stylistic peculiarities of creating the character of the goddess Athena in R. Hagelstange's novel «Toy of Gods». The author style of the German writer of the 20th century Rudolf Hagelstange is analyzed in the novel «Toy of Gods» while creating the character of Athena Pallada. The individual style of the writer is examined in its narrower meaning, namely, as such, that is connected with the system of the lingua-stylistic means, which are specific for the creative manner of the certain linguistic personality of the author. The article deals with the problem of the creating the character in the context of

forming the image. The peculiarities of the writer's using of various lingua-stylistic means are characterized and the specificity of the transformation of the traditional character of the Olympic goddess is described. The main lingua-stylistic methods, which characterize the manner of the creating the verbal character's portrait in the novel «Toy of Gods» are investigated. The attention is concentrated on the peculiarities of Rudolf Hagelstange's using of the lingua-stylistic means for the purpose of opening the inner world of the character, but not only as the mean of creating its external portrait. The individual author's neologisms, the difficulties of their translation and the semantic meaning are also examined in the article.

Key words: myth, goddess, traditional character, character, portrait, individual style, metaphor, epithet.

Юлія Зайченко
(Київ)

УДК 811.11

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ У ПІДЖАНРІ ФЕНТЕЗІ ХАРАКТЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Е. КУШНЕР «SWORDSPPOINT»)

Стаття присвячена аналізу основних жанрових та стилістичних характеристик піджанру фентезі характерів (fantasy of manners). Матеріалом дослідження слугував роман «Swordspoint: A Melodrama of Manners» сучасної американської письменниці Еллен Кушнер, який вважається одним з ключових творів цього піджанру. Розглядається визначення терміна «фентезі характерів», соціальні та літературні передумови його створення, аналізуються сюжетні особливості роману «Swordspoint», підкреслюються риси, які вирізняють твори піджанру фентезі характерів з-поміж інших різновидів жанру фентезі. У статті подається аналіз стилістичних прийомів, які найчастіше використовувалися Е. Кушнер під час написання роману «Swordspoint», надається їх коротка характеристика, зокрема визначення, основні функції та способи творення. Окрема увага приділяється тематичним полям, у межах яких функціонують стилістичні прийоми у романі.

Ключові слова: фентезі характерів, маннерпанк, стилістичні прийоми, епітет, метафора, порівняння, іронія.

Постановка проблеми. Популярність жанру фентезі у другій половині ХХ сторіччя на початку ХХІ зумовила появу різноманітних його піджанрів. У попередній науковій розвідці «Фентезі як жанр сучасної літератури» [2, с. 250-254] ми розглянули основні напрямки сучасного фентезі, проте до їх кола не увійшов такий унікальний піджанр, як фентезі характерів, або маннерпанк (fantasy of manners, mannerpunk).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день жанрологічні та стилістичні особливості текстів піджанру фентезі характерів є мало дослідженими. У нашій статті ми спираємося на визначення «Енциклопедії фентезі» за редакцією британських літературних критиків Дж. Клюта та Дж. Гранта, а також основні характеристики піджанру, визначені канадською письменницею Дж. Волтон.

Мета статті полягає в аналізі основних жанрових та стилістичних основних особливостей піджанру фентезі характерів. Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**: а) розглянути визначення піджанру фентезі характерів, б) проаналізувати жанрологічні особливості роману Е. Кушнер «Swordspoint» як одного з ключових творів цього піджанру, в) дослідити стилістичні особливості фентезі характерів на матеріалі цього роману.

Об'єктом дослідження є роман Еллен Кушнер «Swordspoint: A Melodrama of Manners». Предметом дослідження є стилістичні прийоми, використані у цьому романі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «фентезі характерів» був створений у 1991 році за аналогією до терміна «комедія характерів» (comedy of manners) для опису духу єдності групи письменників-фантастів, яка виникла у 1980-х роках та включала С. Бруста, Е. Балл, Е. Кушнер, Д. Шерман, К. Стевермер та Т. Віндлінга. Народжені у 1950-х роках, ці письменники були першим поколінням, яке перебувало під впливом телебачення. Вони зберегли цікавість до дитячої літератури на довгий час після дитинства – будучи як читачами, так і